

УДК 340.1:342(045)

Н. В. Філик,
кандидат юридичних наук,
доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ В ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ОРГАНІВ

Стаття присвячена аналізу окремих питань юридичної техніки правозастосовних актів судових органів. Подано підходи до розуміння юридичної техніки та її видів та виокремлено юридичну техніку судових актів як окремих видів юридичної техніки правозастосовних органів. Автор досліджує правові колізії, які виникають при прийнятті судових рішень та пропонує шляхи усунення прогалин за допомогою елементів юридичної техніки.

Ключові слова: юридична техніка, правозастосовна діяльність, судові рішення.

Сучасній тенденції правотворення характеризується чисельним збільшенням кількості нормативно-правових актів, збільшенням ролі підзаконних нормативно-правових актів виконавчих органів держави та інших правових актів які приймаються відповідними органами правосуддя, юстиції, інше. Тому, відповідно, велика кількість нормативного та іншого правового матеріалу призводить до необхідності його технічного вдосконалення, а отже до вдосконалення юридичної техніки, яка забезпечує належне прийняття відповідних актів.

Найбільше уваги до проблем юридичної техніки в цілому та техніки правових актів зокрема приділили представники правової теорії, які у своїх працях досліджували поняття юридичної техніки, її структурні елементи, види, розкривали зв'язок юридичної техніки з такими теоретичними категоріями, як правотворчість, законотворчість, нормотворчість тощо. Серед них праці таких вчених як Н. А. Власенка, А. К. Кабатова, М. Т. Лихачова, А. В. Лобашева, М. Н. Ніколаєва, Ю. Палеха, І. Петрова, І. П. Сидорчука, І. Д. Тиновичка, М. Тихомирова, Л. М. Шестопалова.

Так, під юридичною технікою розуміють сукупність знань, навичок, рекомендацій, які розроблені теорією права, з метою використання їх в практичній діяльності для досягнення ефективних результатів, тобто це є діяльність, яка складається з поетапно виконуваних дій, які засновані на теоретико-правових знаннях, спрямованих на досягнення цілей юридичної техніки. Отже, вищевикладене свідчить, що паралельно під юридичною технікою можна розуміти мистецтво, майстерність, в якому важливу роль відіграє суб'єктивний фактор, який полягає у професіоналізмі та майстерності теоретиків та практиків.

Для юридичної науки проблемою є визначеність сфери використання юридичної техніки. Так, О. В. Бабкіна вважає, що юридична техніка вико-

ристовуються в процесі створення законів і підзаконних актів [1, с. 93]. А. Б. Венгеров, в свою чергу, зазначає, що юридичну техніку слід розглядати не тільки як прийоми підготовки нормативних актів, але й як критерій оцінки акту на предмет відсутності прогалин, недопустимості зовнішніх та внутрішніх протиріч, наявності компромісів тощо. На його думку, юридична техніка охоплює також питання побудови актів (преамбули, розділи, глави, статті), визначення термінів, використання формулювань (чіткість, однозначність, грамотність) [2, с. 263].

Питанням розуміння юридичної техніки була також присвячена праця В. С. Грекула та Ю. А. Ведернікова. Так, автори зазначають, що юридична техніка застосовується при здійсненні уповноваженими суб'єктами діяльності, спрямованої на підготовку заснованих на реаліях життя, оптимальних та доцільних за формою та структурою правових актів [3, с. 121].

О. Ф. Скакун визначає юридичну техніку, однак додає, що використовувати її мають компетентні органи [4, с. 728].

М. К. Юков, в свою чергу, пише, що юридична техніка націлена на підготовку правових норм чи актів, за допомогою яких воля держави набуває притаманну для неї правову форму [5, с. 46]. Аналізуючи позиції зазначених вище науковців щодо розуміння юридичної техніки, можна прийти висновку, що її об'єктом вони визначають правові акти, тобто, в порівнянні з попередньою групою науковців, вбачають можливості її застосування не тільки при підготовці нормативно-правових актів, але і правозастосовних та правотлумачних. Окрім цього, автори звертають особливу увагу на мету юридичної техніки, якою, на їх думку, є досконалість правових актів, яка досягається за допомогою оптимальної та доцільної правової форми та структури, а отже сприяє їх ефективності, а така позиція обумовлена тим, що викорис-

тання юридичної техніки забезпечує мовну досконалість, доступність та чіткість текстів актів, логічність викладу матеріалу, формування доцільної структури, врахування обов'язкових реквізитів тощо, необхідних як для текстів нормативно-правових актів, так і для текстів правозастосовних та правотлумачних актів. Звуження об'єкту юридичної техніки виключно до обсягу нормативно-правових актів означає відсутність необхідності у забезпеченні якості правозастосовних та правотлумачних актах.

Проте, існують і певні розбіжності у поглядах вчених щодо виділення критеріїв поділу юридичної техніки на види та їх аналізу. З'ясування видів юридичної техніки дозволяє розробити відповідні правила юридичної техніки, за допомогою яких вона реалізовується на практиці.

Так, Р. Лукич вважає, що юридична техніка, як практична діяльність, охоплює операції по створенню і застосуванню права [6, с. 208]. З такою думкою погоджується С. С. Алексєєв, оскільки в залежності від видів правових актів поділяє юридичну техніку на правотворчу та техніку індивідуальних актів (правозастосовну техніку) [7, с. 143].

В системі правозастосовної діяльності однією із найбільш значимих є діяльність судових органів, адже лише судові органи наділені повноваженнями по прийняттю відповідних правових актів, які мають важливі наслідки для учасників правовідносин та забезпечують прийняття кінцевого рішення по конкретній справі. Роль актів судової влади в системі інших правових актів визначається тим, що це акти застосування норм права, тому вони не можуть бути нормативними, а отже є в свою чергу правовими. В даному випадку це загальновизнана позиція більшості вчених, яка аргументується тим фактом, що суди не мають правотворчих повноважень, закріплених у конституції або в законі, а суддя не може підняти законодавця. Проте, дані акти, на думку ряду вчених, однозначно сьогодні, можуть бути джерелом права, тому сьогодні все активніше дискутується питання про значимість судових прецедентів в системі джерел права України. Про значимість досліджуваного питання свідчить і позиція Л. А. Луць, яка вважає, що в Україні існує потреба у судових прецедентах як джерелах права. Неякісна система нормативно-правових актів (з прогалинами, дублюваннями, колізіями тощо) та необхідність збереження сутності судової гілки влади, яка покликана забезпечити справедливий розгляд справ та захист інтересів особи, спричиняють потребу і у створенні судових прецедентів та визнанні нормотворчих функцій Конституційного Суду України та Верховного Суду України [8].

Про необхідність впровадження судового прецеденту для реформування правової системи України також висловлювалися й інші вітчизняні науковці: А. О. Селіванов, М. І. Козюбра, М. І. Мельник, М. І. Сірий, В. Т. Нор, Л. А. Луць, В. О. Котюк, С. В. Шевчук, В. О. Навроцький, Г. Г. Шмельова,

Б. В. Малишев, Д. В. Кухнюк, Д. В. Кирилюк, В. І. Шишкін [9].

Отже, враховуючи вищевикладене предметом нашого дослідження буде особливості юридичної техніки актів судових органів. Варто зауважити, що окремим моментам даного питання присвячено праці, як російських, так і молодих українських вчених. Так, наприклад, О.О. Тененко у своєму дисертаційному дослідженні «Юридическая техника правоприменительных актов» висвітлив основні питання юридичної техніки; розкрив особливості правозастосовного акта як виду індивідуального; визначив засоби, прийоми та правила юридичної техніки правозастосовних актів; з'ясував особливості юридичної техніки окремих видів правозастосовних актів тощо [10]. В Україні особливості юридичної техніки актів правозастосування досліджувала у своїй праці Л.І. Пригара, звертаючи особливу вагу на такі проблемні питання як: природа актів правозастосування та особливості їх юридичної техніки; зміст, структура, композиційна побудова актів правозастосування; особливості юридичної техніки розпорядчих та процесуальних актів [11].

Окремої уваги заслуговують наукові напрацювання Л. А. Луць, яка досліджує питання проблем визначеності судового прецеденту як джерела права України.

За загальними правилами юридична техніка правозастосовних актів судових органів має відповідати встановленим правилам. Так, кожен правозастосовний акт судових органів держави має бути певним чином оформлений, наділений відповідними реквізитами та обов'язково мати юридичний зміст та прийнятій у відповідності до встановленим процедур. При винесенні правозастосовних актів судом використовується офіційно-діловий стиль, який обслуговує стосунки між державною владою і населенням, між установами, організаціями. Йому притаманні функції волевиявлення, імперативності, фіксації правових відносин, передачі інформації [16].

Найбільш поширеними актами судових органів є їх постанови.

Судові постанови – це процесуальна форма діяльності суду по застосуванню права. За нормами цивільно-процесуального законодавства існує два види постанов суду першої інстанції: рішення та ухвали.

У сучасній науці цивільного права і процесу питання сутності судового рішення також не залишається поза увагою. Так, М. Штефан зазначає, що його сутність в тому, що воно є основним і найважливішим актом правосуддя, постановленим ім'ям України і спрямованим на захист прав, свобод та законних інтересів громадян й організацій, державних і громадських інтересів, зміцнення законності і правопорядку, на запобігання правопорушенням, виховання громадян і посадових осіб в дусі поваги до Конституції, законів України, честі й гідності людини [15].

Враховуючи його зміст, суть, функції, завдання, місце в цивільному процесуальному праві, во-

но об'єктивно визнається найважливішим видом судових постанов. Так, окремі вимоги юридичної техніки, які висуваються до судових рішень закріплені в нормах Цивільно-процесуального кодексу, а саме в ст. 202 ЦПК, де передбачено, що рішення повинно бути законним та обгрунтованим, а в ст. 209 – рішення повинно бути постановлено у передбаченому законом порядку, а стаття 211 – обов'язково викладається в письмовій формі, за встановленим змістом (ст. 293 ЦПК). Рішення проголошується публічно (ст. 212 ЦПК) [12].

Окремої уваги заслуговує питання змісту судового рішення. Зміст рішення повинен складатись з 4 частин: 1) вступної; 2) описової; 3) мотивувальної; 4) резолютивної.

Вступна частина вміщує в собі відомості про найменування документу, найменування суду, форма судового засідання (відкрите, закрите), склад суду, прізвище секретаря судового засідання, прокурора, найменування сторін, осіб, які брали участь у розгляді справи, представників громадськості.

Описова частина: вказівка на обставини справи (дуже коротко, основні вимоги), зміст вимог позивача, їх обгрунтування, заперечення відповідача або подання зустрічної позовної заяви, її зміст; як реагують особи, які беруть участь у розгляді справи на заявлені позовні вимоги, як реагує на заявлені позовні вимоги суд. Закінчується ця частина зауваженнями суду.

Мотивувальна частина – обставини справи, встановлені судом, докази, відхилені та визнані, чим керувався суд.

Резолютивна частина в залежності від її змісту дає можливість визначити до якого виду належить рішення. Зміст цієї частини має бути вичерпним, безумовним, визначеним. Вичерпність означає, що в судовому рішенні лається повна відповідь на всі правові питання. Визначеність полягає в тому, що суд повинен дати чітку та конкретну відповідь, як він вирішує поставлені перед ним питання. Рішення, зміст якого не відповідає закону (ст. 203) підлягає скасуванню.

Згідно із ч. 5 ст. 124 Конституції України та ч. 1 ст. 11 Закону від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України» судові рішення ухвалюється іменем України, завдяки чому воно сприймається як воля держави. Бланк, на якому виготовлено судові рішення, обов'язково має містити державну символіку України, тобто герб, і напис «Іменем України». Проблемою, – на думку авторів узагальнення судової практики та аналітичної роботи Ф. М. Марчука, Г. І. Рудника М. В. Шевченка з питань застосування законодавства Верховного Суду України є «відсутність бланків судових рішень, що відповідають чинному законодавству, та недостатнє забезпечення ними судів призводить до неоднакового оформлення цих документів [16].

Позитивно, на думку більшості вчених є той факт, що ЦПК від 2004 р. повернув у цивільне су-

дочинство інститут заочного рішення, якому присвячена глава 8 ЦПК «Заочний розгляд справи», в якій встановлюються умови і порядок розгляду справи без відповідача і ухвалення заочного рішення. Так, згідно п. 4 ст. 169 ЦПК «якщо суд не має відомостей про причину неявки відповідача, повідомленого належним чином, або причину неявки буде визнано неповажною, суд вирішує справу на підставі наявних у ній даних чи доказів (постановляє заочне рішення)». Нормами ст. 225 передбачено, що «розгляд справи і ухвалення рішення проводяться за загальними правилами». Отже, як бачимо, щодо одного і того ж процесу прийняття судового рішення використовуються два різні юридичні терміни «постановляє» і «ухвалює», що потребує уніфікації.

Крім того «аналіз матеріалів узагальнення практики ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах» виявив той факт, що у судів немає єдиної практики щодо процесуально-документального оформлення заочного рішення. Суди по-різному формулюють саму назву рішення, яке ухвалюється в порядку заочного провадження. Правильною необхідно вважати практику тих судів, які вказують у найменуванні «Заочне рішення» у зв'язку з особливостями процедури ухвалення таких рішень та з огляду на необхідність чіткого визначення для осіб, які беруть участь у справі, а також для судів належного порядку оскарження чи перегляду заочного рішення. В свою чергу при постановленні ухвал за результатами розгляду заяви про перегляд заочного рішення суди часто не виконують вимоги ст. 210 ЦПК, зокрема, ухвали фактично не містять мотивувальної частини [14]. Усе вищевикладене свідчить про необхідність посилення окремих прийомів юридичної техніки до процесу правозастосовної діяльності судових органів.

Отже, узагальнивши позиції вчених вважається, що об'єктами юридичної техніки є не лише нормативно-правові акти, але і інші види правових актів. На підставі цього, можна констатувати, що юридична техніка створення правових актів є самостійним видом юридичної техніки та включає юридичну техніку створення нормативно-правових актів, юридичну техніку створення правозастосовних актів та, відповідно, юридичну техніку створення правотлумачних актів.

Важливим різновидом загальної юридичної техніки правових актів є юридична техніка судових органів. Її розуміння включає в себе сукупність правил використання засобів, прийомів і способів для створення, скасування, упорядкування та встановлення приписів по винесенню відповідних актів судовими органами з метою забезпечення високого рівня ефективності у досягненні мети правового регулювання певної сфери суспільних відносин. З метою усунення недоліків юридичної техніки судових органів необхідно, щоб в усіх випадках правозастосування дотримувались усі вимоги, що висуваються до подібного роду документів, а саме по формі документу, його

змісту та порядку прийняття відповідних актів судових органів, інших процедурних моментах. Іншим моментом є необхідність усунення розбіжностей як між окремими статтями Цивільно-процесуального кодексу та, що особливо важливо – це дотримуватися вимог, що форми, змісту.

Література

1. Бабкіна О. В. Теорія держави та права у схемах і визначеннях : навч. посіб. / О. В. Бабкіна, К. Г. Волинка. – К.: МАУП, 2004. – 144 с.
2. Венгеров А. Б. Теория государства и права: учебник / Венгеров А. Б. – 3-е изд. – М.: Юриспруденция, 2000. – 528 с.
3. Ведерников Ю. А. Теория держави та права: навч. посіб. / Ю. А. Ведерников, В. С. Грекул. – 4-е вид., доп. і перероб. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави та права: Енциклопедичний курс : підруч. / Скакун О. Ф. – Харків: Еспада, 2006. – 776 с.
5. Юков М. К. Место юридической техники в правотворчестве / Юков М. К. // Изв. вузов. Правоведение. – 1979. – №5. – С. 45.
6. Луквич Р. Методология права / под ред. и со вступ. ст. Д. Е. Керимова. – М.: Прогресс, 1981. – 304 с.
7. Алексеев С. С. Проблемы теории права : курс лекций: в 2 т. / Алексеев С. С. – Свердловск: Изд-во Свердл.

Н. В. Филык

Отдельные вопросы юридической техники в правоприменительной деятельности судебных органов.

Статья посвящена анализу отдельных вопросов юридической техники правоприменительных актов судебных органов. Показан подход к пониманию юридической техники и ее видов, а также выделено юридическую технику судебных актов, как отдельных видов юридической техники правоприменительных органов. Автор рассматривает правовые коллизии, которые возникают в процессе принятия судебных решений и предлагает пути устранения пробелов с помощью элементов юридической техники.

N. V. Filyk

Some legal issues in law enforcement machinery of the judiciary.

In this article an author analyzes some issues of enabling legislation legal technique of judicial authorities. There the approaches of understanding of legal technique and its types are researched and the legal technique of judicial acts as a separate type of legal technique of law enforcement authorities is separated. An author examines the legal conflicts which arise during making judgments and offers the ways of removal of gaps by using legal technique elements.

юрид. ин-та, Т. 2: Нормативные юридические акты. Применение права. Юридическая наука. – 1973. – 401 с.

8. Луць Л. А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 6. – 9 с.

9. Пошва Б. М. Судовий прецедент: проблеми запровадження в Україні // <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf>.

10. Тененко А. А. Юридическая техника правоприменительных актов: дис. кандидата юр. наук: 12.00.01 / Тененко Алексей Алексеевич. – Е., 1999. – 200 с.

11. Пригара Л. І. Юридична техніка актів правозасгосування: дис. ... кандидата юр. наук: 12.00.01 / Пригара Леся Іванівна. – К., 2008. – 200 с.

12. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року із змінами і доповненнями // Офіційний сайт Верховної Ради України www.rada.gov.ua.

13. Постанова Пленуму ВС УРСР від 29.12.76 «Про судові рішення».

14. Практика ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах <http://www.scourt.gov.ua/clients>.

15. Штефан М. Й. Цивільний процес. Підручник для юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. – К., 1997. – С. 358.

16. Про якість складання й оформлення судових рішень у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення. Узагальнення судової практики Верховного Суду України // <http://www.infocar.com.ua>.